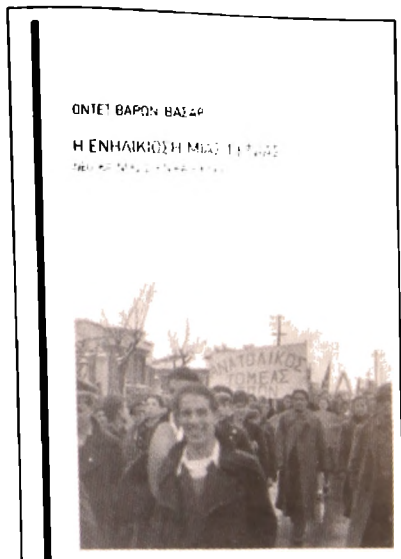




Για το βιβλίο

Οντέτ Βαρών-Βασάρ, *Η ενηλικίωση μιας γενιάς: νέοι και νέες στην Κατοχή και την Αντίσταση*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Ι.Δ. Κολάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 2009, 556 σ.

Έλλη Δρούλια

Η ΓΕΝΙΑ ΤΗΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ

Η ενηλικίωση μιας γενιάς της ιστορικού Οντέτ Βαρών-Βασάρ κυκλοφόρησε τον Μάιο του 2009 στην σειρά των εκδόσεων της Εστίας «Ιστορία & Πολιτική»· διευθυντής της σειράς ο καθηγητής του Ιόνιου Πανεπιστημίου Ν.Ε. Καραπιδάκης. Έχει στο ενεργητικό της έως τώρα είκοσι ένα τίτλους, ετοιμάζονται άλλα δύο βιβλία που θα κυκλοφορήσουν έως το τέλος αυτής της χρονιάς και έχουν προγραμματιστεί έξι για την επόμενη. Ζωηρή παρουσία στην ντόπια εκδοτική παραγωγή. Η φιλοσοφία της σειράς υποδηλώνεται από τις επιλογές της. Δίνεται το βήμα σε Έλληνες ιστορικούς που φέρνουν νέες ματιές, που ανοίγονται σε ερμηνείες και δεν παρουσιάζουν απλά, πιστά, τεκμήρια. Χαρακτηριστικά ζητούμενα οι νέες δυναμικές και η πρωτοτυπία, η θεωρητική επεξεργασία, τα ευαίσθητα θέματα. Η σειρά προσφέρεται να μας εκθέσει σε πολλά και διάφορα μεταξύ τους ιστοριογραφικά ρεύματα, αποφεύγει την μονοπρισματική θέαση. Η θεματολογία της ποικίλλει. Έμφαση έχει δοθεί σε ιστορικά ζητήματα της σύγχρονης Ελλάδας του '40 και του '50, χωρίς να αποκλείονται άλλα, όπως για παράδειγμα βυζαντινά, η ιστορία του κόσμου, η ιστορία της ζωγραφικής, και η Γαλλική Επανάσταση. Φιλοξενεί επιστημονικές μελέτες Ελλήνων και συλλογικούς τόμους, μαρτυρίες (Ημερολόγιο Κατοχής του Παναγιώτη Κανελλόπουλου) και μεταφράσεις έργων ξένων ερευ-

Η Έλλη Δρούλια είναι ιστορικός και εργάζεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής.

νητών (Πωλ Ντυμόν, Ντανιέλ Αράς, Ντιλέκ Γκιουβέν, Ελέν Καρέρ ντ' Ενκώς, Εννιο Κοτσάνα, Χέρμαν Φρανκ Μίλλερ, Ζαν-Κλωντ Μπαρρώ και Γκιγιώμ Μπιγκό, Φρανσουά Φυρέ και Ντενί Ρισέ). Εύρωστη, τολμηρή και καλοπροσεγμένη αναδεικνύει επεξεργασμένες δουλειές που έχουν ωριμάσει και μέσα από διδακτορικές διατριβές. Δεν απευθύνεται σε ένα ειδικό κοινό και μόνο, μα απευθύνεται σε αναγνώστες που τους απασχολούν τα «μεγάλα» ιστορικά θέματα.

Πρέπει να ομολογήσω ότι είναι με ευχαρίστηση που αναλαμβάνω την παρουσίαση του βιβλίου, όπως και κάθε βιβλίου που με ενδιαφέρει και σε κάποια στιγμή θα ήθελα να το διαβάσω πραγματικά σε βάθος και όχι απλά να το διατρέξω πριν το τοποθετήσω στο σχετικό ράφι της βιβλιοθήκης μου, γνωρίζοντάς το αρκετά καλά ώστε να το ανασύρω όταν και άμα προκύψει ερώτημα στο οποίο μπορεί να απαντήσει. Ακόμα είναι με ευχαρίστηση αν και έχει κόπο και ένα είδος σχολαστικότητας που νομίζω ξεπερασμένη, που κάνω επιμέλειες. Στις περιπτώσεις αυτές η ανάγνωση των κειμένων είναι ουσιωδέστερη. Η προσοχή είναι τεταμένη, στοχευμένη, και αφήνει πολλά, πολλά περισσότερα από μια απλή ανάγνωση όσο και αν είναι συγκεντρωμένη. Είναι κάπως σαν να διαβάζεις για τρεις: για σένα τον ίδιο, για να καταλάβεις όσον το δυνατόν με μεγαλύτερη ακρίβεια το κείμενο, μια ανάγνωση κατανόησης και μάθησης. Διαβάζεις με τα μάτια του συγγραφέα, μπαίνεις στην θέση του, πώς προσέγγισε το θέμα του, και διαβάζεις με σκοπό να μιλήσεις για το βιβλίο σε άλλους, σε ένα ευρύτερο κοινό. Η ανάγνωση για τους τελευταίους αποδέκτες ενέχει τις έννοιες εμπιστοσύνης και ευθύνης. Θα υπάρξουν επόμενοι, άλλοι, αναγνώστες οι οποίοι θα επηρεασθούν για το αν το βιβλίο αξίζει να αγορασθεί, να δανεισθεί και να διαβαστεί. Η παρουσίαση ακολουθείται αυτόματα από αξιολόγηση.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, όχι σε τούτη πάντως, μπορεί η εκτίμηση να είναι φύσει και θέσει αρνητική, να υπάρχει μεγάλη θεωρητική απόκλιση, διαφορές αγεφύρωτες, ή να υπάρχουν προηγούμενα, παρόλα αυτά θα πρέπει η παρουσίαση να είναι προσεγμένη, δίκαιη και γιατί όχι καλοπροαίρετη με την έννοια και την συναίσθηση ότι προάγει τον διάλογο και τις ζυμώσεις και δεν γίνεται μόνο για προσωπική εκτόνωση και δικαίωση, φτάνοντας σε ακρότητες.

Η Οντέτ Βαρών-Βασάρ έχει πάρει το διδακτορικό της από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και διδάσκει ιστορία στο Ανοικτό

Πανεπιστήμιο. Σχηματικά μελετά και κινείται πάνω σε τρεις άξονες. Ο πρώτος έχει να κάνει με την νεολαία στην Αντίσταση, με έμφαση στα γυναικεία, θέμα της διατριβής της που την έχει όμως απασχολήσει από παλαιότερα μιας και κατέγραψε σε δυο τόμους τον νεανικό Τύπο της Κατοχής (εκδόσεις ΙΑΕΝ, Αθήνα 1987). Ο δεύτερος, μέσα από την σπουδή πολιτισμικών ταυτοτήτων, επικεντρώνεται σε θέματα του ελληνικού εβραϊσμού, την γενοκτονία των Εβραίων και κείμενα στρατοπεδικής λογοτεχνίας. Ο τρίτος άξονας ενδιαφέροντός της εντοπίζεται στην μετάφραση. Εκτός του ότι έχει μεταφράσει έργα από τα γαλλικά στα ελληνικά, διευθύνει το ειδικό περιοδικό *Μετάφραση* από το 1995.

Η συγγραφέας έχει σταθερά ερευνητικά ενδιαφέροντα, τα πλησιάζει μια ζωή συστηματικά, γεγονός που δίνει αναλυτικό βάθος και συνέπεια στα αποτελέσματα των μελετών της. Και αυτό συμβαίνει γιατί οι διεργασίες της έρευνας, της καταγραφής, των υποθέσεων, των συμπερασμάτων αλλά και την σύνθεσης, της παρουσίασης και της δημοσίευσης είναι εκτός από χρονοβόρες και αφανέρωτα ψυχοβόρες. Δεν υπάρχει αντιστοιχία με άλλες εργασίες που αποδίδουν καρπούς με μικρότερα κόστη, κόπο πνευματικό και σωματικό. Ίσως αυτός είναι ένας από τους βασικούς λόγους που είναι φυσικό να δημιουργείται σημαντική χρονική απόσταση μεταξύ των γεγονότων και της μελέτης τους και δεν αποτελεί αυτόματη διαδικασία, όπως είναι η πολιτική και άμεση δημοσιογραφική ανάλυση.

Η έννοια της γενιάς, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αντιπροσωπεύουν όσους ζουν σε ορισμένη χρονική περίοδο σε συλλογικό επίπεδο, σε σχέση με τα γεγονότα που άσκησαν καταλυτική επίδραση στους νεανικούς κυρίως πληθυσμούς, είναι σποραδικά και λίγο επεξεργασμένη στα ελληνικά πράγματα. Στην λογοτεχνία ας αναφέρουμε την γενιά του 1880 όπως την περιγράφει ο Κ.Θ. Δημαράς («που μορφοποιεί τα στοιχεία του λόγου και του πνεύματος» όντας σε αντιστοιχία με τις κοινωνικές εξελίξεις) και την γενιά του '30, του μεσοπολέμου όπως την όρισε και μελέτησε ο Ιταλός νεοελληνιστής Mario Vitti. Ακόμα, είναι σαφές τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην «γενιά του Πολυτεχνείου», μια γενιά που σήμερα έχει θέσεις εξουσίας. Γενιές συσχετισμένες με δύσκολες στιγμές σε πολιτικό, κοινωνικό, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η μονογραφία της Οντέτ Βαρών-Βασάρ ξεκινά με μια θεωρητική προσέγγιση, αναλύει βασικές έννοιες (Αντίσταση, Στράτευση) καταρχήν και στην συνέχεια

εστιάζει στην εικόνα και δράση των ελληνικών αντιστασιακών οργανώσεων νέων όπως προέκυψαν μετά από την πολυσύνθετη έρευνα. Η δομή του βιβλίου ακολουθεί ένα σύνθετο «δέντρο» με διακλαδώσεις, καθώς αποτελείται από μέρη, κεφάλαια, υποκεφάλαια, υπο-υποκεφάλαια και ενότητες. Δομείται σε δυο κυρίως μέρη, όπου το δεύτερο καλύπτει τον κύριο όγκο του βιβλίου. Ας καταπιαστούμε με τα τμήματά του ένα ένα.

Πρόλογος-Ευχαριστίες: ο Πρόλογος δεμένος άρρηκτα με τις Ευχαριστίες. Οι Πρόλογοι αποτελούν κλειδιά στην ανάγνωση των πονημάτων, για τους βιβλιοθηκονόμους είναι σημαντικοί σε περίπτωση που κοντοστέκονται στην ταξινόμηση του βιβλίου, στους προλόγους και τα περιεχόμενα βρίσκουν την απάντηση για την θέση και το θέμα του βιβλίου. Οι προθέσεις του συγγραφέα στο σημείο αυτό περιγράφονται με την δυνατή μεγαλύτερη σαφήνεια, τι είχε στο νου του, αν η αρχική του θεωρία αποδείχθηκε, αν άλλαξε στην πορεία και τι προσπάθησε να δώσει με το γραπτό του. Η συγγραφέας Οντέτ Βαρών-Βασάρ είναι ιδιαίτερα γενναιόδωρη, μοιράζεται την πορεία της στα ερευνητικά της μονοπάτια, αποκαλύπτει και περιγράφει την συνάφεια των προσωπικών της σκέψεων με το θέμα, δεν κρύβεται στις αράδες της, σιωπές και αποσιωπήσεις δεν είναι ορατές εδώ. Υπάρχει ίδιο ενδιαφέρον για τα πρόσωπα και πράγματα και την εποχή που σκύβει να δει, μια πνευματική συγγένεια την κινεί. Η έρευνα σε πεδία λίγο μελετημένα ίσως φορτωμένα με αβέβαιες βεβαιότητες, στερεότυπα ίσως και προκαταλήψεις στις οποίες της είναι πολύ σημαντικό να απαντήσει. Αυτού του είδους οι δουλειές μεστώνουν με τους ανθρώπους που τις βιώνουν καθημερινά και ισχύει και το αντίστροφο, και οι άνθρωποι ολοκληρώνονται μέσα από τις επιλογές τους και τις δουλειές γιατί συμβαίνει να μην είναι δυνατός ο διαχωρισμός της ζωής σε καθαρά επαγγελματική και καθαρά προσωπική. Δεν υπάρχουν στεγανές πόρτες που ξεχωρίζουν τις ζωές. Ή τέλος πάντων τα όρια να είναι πολύ αχνά, δυσδιάκριτα με αποτέλεσμα να επέρχεται μια ταύτιση, οι άνθρωποι να είναι αυτό που κάνουν, που ψάχνουν. «Αλλοτρίωση» το ονόμαζε ο Παπανούτσος, μόνο που σε αυτήν την περίπτωση είναι σχεδόν συνειδητή και ηθελημένη. Εκφράζει τις οφειλές της όπως τις αισθάνεται, ευχαριστεί και σημειώνει γιατί και για ποιο λόγο, μακρύς ο κατάλογος, η συμπάρταση απαραίτητη..

Η Εισαγωγή βάζει το γενικό πλαίσιο, το χρονικό της Κατοχής και της Αντίστασης,

υπογραμμίζει τον δεσμό ανάμεσα στην Αντίσταση και τον τότε παραμελημένο πολιτισμό στην ελληνική ύπαιθρο, την μαζικότητα στις τάξεις των νέων ανθρώπων, η αποτύπωση των οργανώσεων κοινωνικά και γεωγραφικά, το κλίμα της «σημαίνουσας εμπειρίας», τα κύρια χαρακτηριστικά της. Ανατρέχει στην λεξικογραφία για να ορίσει τους όρους, να παρατηρήσει την εμφάνιση και την ερμηνεία τους. Παρατηρήσεις καθόλου αμελητέες, καθώς οι εγκυκλοπαίδειες και τα λεξικά λειτουργούν ως συγχρονικοί φωτογράφοι όρων και εννοιών όπως τις αξιολογούν οι κοινωνίες και οι επιστήμες σε ένα δεδομένο χρόνο. Το θέμα των πηγών εξηγείται αναλυτικά, τονίζεται η δυσκολία ύπαρξης γραπτών, η παρανομία εξ ορισμού διωκόμενη, εξαφανίζει τα ίχνη της. Οι γραπτές πηγές φτιάχνουν δυο κατηγορίες: α) τα αρχεία που σώζονται σε διάφορα αρχεία (ΕΛΙΑ, ΕΣΗΕΑ, ΕΕΑ, ΠΕΑΕΑ, ΕΠΟΝ και ΑΣΚΙ), και ιδιωτικά αρχεία, η πρόσβαση των οποίων απαιτεί την κατάκτηση της εμπιστοσύνης για την ποιότητα της έρευνας. Βασικότερο, πιο πλούσιο, το Αρχείο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ και β) τα δημοσιευμένα απομνημονεύματα και προσωπικά ημερολόγια. Βιβλία εξιστόρησης, εμπειριών και τελικών απολογισμών, υποκειμενικότητας, με τις δικές τους δυσκολίες. Μεγάλο μέρος της έρευνας πάτησε σε προφορικές πηγές, πηγές ειδικών προδιαγραφών και πάλι λίγο δουλεμένες στην σύγχρονη ελληνική έρευνα. Οι αποσιωπήσεις, τα ανείπωτα, πολύτιμα όσο και τα λόγια. Δυο οι δεξαμενές άντλησης προφορικών μαρτυριών: το Προφορικό Αρχείο Αντίστασης της ΕΤ-Ι.400 απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, ανάμεσά τους 15 γυναικών και συνεντεύξεις με 19 άτομα που πήρε προσωπικά η συγγραφέας. Πηγές που χρησιμοποιεί συστηματικά και ανατρέχει σε αυτά καθαυτά τα λόγια, τις σκέψεις και τα αισθήματα. Το ξετύλιγμα είναι πολυφωνικό, περιέχει τις μαρτυρίες ανθρώπων που ήταν παρόντες, που ο ερχομός της Κατοχής και η αντίδραση απέναντι στην δούλωση άλλαξε την ζωή τους μια για πάντα, ανεπιστρεπτί, και διαχώρισε το «κλειστό», περιορισμένων οριζόντων και προοπτικών παρελθόν από το παρόν που ζητούσε ενέργεια και δύναμη.

Το βιβλίο ανοίγει με την «Θεωρητική Προσέγγιση: οι Έννοιες Αντίσταση και Στράτευση». Αποτελείται από τα κεφάλαια «Ι. Αντίσταση», «ΙΙ. Στράτευση των Νέων στις Οργανώσεις», «ΙΙΙ. Στράτευση των Νέων Γυναικών στις Οργανώσεις» που χωρίζονται σε υποκεφάλαια. Η Αντίσταση είχε ευρωπαϊκές διαστάσεις με τις ιδιαιτε-

ρότητες κάθε χώρας. Στην Ελλάδα έως το 1974 παρέμενε ένα ζήτημα μη θιγόμενο. Είναι η Μεταπολίτευση που την αναγνωρίζει, και την νομιμοποιεί.

Ορίζεται η Αντίσταση, πώς εκφράζεται από την παθητική εκθρική στάση έως την οργάνωση σε ομάδες, οργανώσεις, οι πρώτες της εκδηλώσεις, η ένοπλη στρατιωτική και η «πολιτική» ή «αστική». Το υποκεφάλαιο για την στράτευση των νέων στις οργανώσεις αναφέρεται σε προηγούμενα φαινόμενα οργανώσεων νεολαίας στις αρχές του 20ού αιώνα. Οι πρόσκοποι και η Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαίων Ελλάδας (ΟΚΝΕ) διαλύθηκαν από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου για να προκύψει η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΕΟΝ). Σύμφωνα με τις μαρτυρίες υποστηρίζεται ότι η ΕΟΝ δεν λειτούργησε ως «σχολείο συλλογικότητας» επειδή η ένταξη σε αυτήν είχε επιβληθεί άνωθεν και η ένταξη δεν ήταν ελεύθερη επιλογή. Η Κατοχή διέλυσε την ΕΟΝ και ακολούθησε η νέα πραγματικότητα, που χαρακτηρίστηκε από ποικίλες εκφράσεις. Οι νέοι που οργανώνονται αυτόματα κοινωνικοποιούνται και πολιτικοποιούνται, διαμορφώνουν συνείδηση ελευθερίας. Το οπτικό πεδίο μεγαλώνει, οι σχέσεις των νέων αλλάζουν. Εξετάζονται οι τρόποι στρατολόγησης: η μυστική και η ανοιχτή και ερμηνεύεται η μαζική επιτυχία της ΕΠΟΝ με την εξόρμηση στην επαρχία. Διερευνώνται ειδικά οι συνθήκες και η σημασία της στράτευσης των νέων γυναικών. Τονίζεται η καταλυτική σημασία της εμπειρίας, η επαφή με τον δημόσιο χώρο του πολιτικού, το κοινό βίωμα που φέρνει τους ανθρώπους κοντά.

Το Πρώτο Μέρος ασχολείται με αυτό που η συγγραφέας ονομάζει συμβατικά «Αστικές Αντιστασιακές Οργανώσεις» για να αναφερθεί στις οργανώσεις νέων αστικής προέλευσης στις πόλεις (με λιγοστές εξαιρέσεις) άλλα στην ουσία επιλέγει να μην χρησιμοποιήσει τον όρο «εθνικόφρονες» παρόλο που δεν καλύπτεται με τον όρο. Χωρίζεται στα επιμέρους κεφάλαια. Το πρώτο παρουσιάζει την «Στρατιά Σκλαβωμένων Νικητών» (ΣΣΝ) με ιδρυτή τον αξιωματικό Κωνσταντίνο Περρικό που ήταν στα όρια ενός μη αποδεκτού τέλους του πολέμου και μιας 'πρώιμης' αντίστασης. Το πρώτο γραπτό κείμενο, η εφημερίδα (Μεγάλη Ελλάς), οι προκηρύξεις της, οι συμμετοχές της σε διαδηλώσεις, η δράση της σε συγκεκριμένες συνοικίες της Αθήνας. Το δεύτερο κεφάλαιο μιλάει για την «Πανελλήνιο Ένωση Αγωνιζομένων Νέων» (ΠΕΑΝ) με πεδίο δράσης αποκλειστικά την Αθήνα και τον Πειραιά και στίγμα τον χώρο του φιλελεύθερου κέντρου

με θεωρητικά «σοσιαλίζουσες» επιδράσεις (Π. Κανελλόπουλος). Τα έξι υποκεφάλαια πραγματεύονται τους στόχους της ΠΕΑΝ), τα πρόσωπα και τα πράγματα, τον χαρακτήρα και το ιδεολογικό της στίγμα, τις σχέσεις της με άλλες οργανώσεις, τις σχέσεις με την Αριστερά, το ανθρώπινο δυναμικό της οργάνωσης (ίσως 300-400 μέλη), η γεωγραφική και κοινωνική τους προέλευση με μνεία στην γυναικεία και η δραστηριότητά της που περιλάμβανε γράψιμο συνθημάτων στους τοίχους, τύπωμα και διανομή έντυπου υλικού και της εφημερίδας της (Δοξα), συμμετοχή στις μεγάλες κινητοποιήσεις και οργάνωση και εκτέλεση σαμποτάζ σε καίρια για τον κατακτητή σημεία στην Αθήνα και τον Πειραιά. Τα μέλη της που θέλησαν να συμμετάσχουν στον ένοπλο αγώνα κατευθύνθηκαν στην διοίκηση του Ν. Ζέρβα. Η λιγότερο μελετημένη αντιστασιακή οργάνωση «Ιερά Ταξιαρχία» (ΙΤ) διερευνάται για πρώτη φορά ιστοριογραφικά στο τρίτο κεφάλαιο. Οι πληροφορίες αντλούνται πρωτίστως από προφορικές μαρτυρίες μελών (κύρια φοιτητές και δεύτερο λόγο μαθητές), από την εφημερίδα της οργάνωσης (Ελληνικά Νειάτα). Περιγράφεται το ιστορικό της ίδρυσης, οι σχέσεις με τις άλλες οργανώσεις που χαρακτηριζόταν από αυτονομία και μη άμεση εξάρτηση από πολιτικούς φορείς, οι στόχοι και ο χαρακτήρας της, το ανθρώπινο δυναμικό της που ήταν μεικτό και περιλάμβανε φοιτητές και φοιτήτριες του Πανεπιστημίου 18-25 χρονών. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην εκδοτική δράση της ΙΤ μιας και διέθετε μικρή δική της τυπογραφική μονάδα.

Το τέταρτο κεφάλαιο καταπιάνεται με την «Νεολαία του ΕΔΕΣ» (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος), τον αντίποδα του ΕΛΑΣ. Αν και η έρευνα έχει παραγνωρίσει την δράση της νεολαίας του ΕΔΕΣ η συγγραφέας αξιοποιεί τις προφορικές πηγές και βάζει ερωτήματα στις γραπτές πηγές. Αναλύεται το ιστορικό της ίδρυσής του, η διάρθρωσή του σε δύο τμήματα: την νεολαία της πόλης (Δημοκρατική Νεολαία με την Σπουδάζουσα Δημοκρατική Νεολαία και την Ελληνοπούλα) και την νεολαία του βουνού, το όψιμο σχήμα της Εθνικής Δημοκρατικής Ενώσεως Ελληνοπαίδων (ΕΔΕΕ) και οι ιδεολογικές της αρχές και μετατοπίσεις. Στις δραστηριότητες, την διάσπαση του ΕΔΕΣ, για την Ελληνοπούλα που προσεγγίζεται μέσα από οικογενειακές μαρτυρίες που αναδύονται από εδώ για πρώτη φορά, για την αλληλεγγύη προς τους Εβραίους, για την ένοπλη δύναμη και οργάνωση της ΕΔΕΕ, για τα έντυπα (Νέα Ζωή Δημοκρατική Σημαία, Νεα-

νική Φλόγα), για μαρτυρίες που δίνουν το ατομικό αλλά και αντιπροσωπευτικότερα συλλογικά σκεπτικά ένταξης στην αντίσταση γίνονται εκτενείς αναλύσεις και επαναδιατυπώνονται.

Το Δεύτερο και αναλυτικότερο Μέρος τιτλοφορείται «Από την ΟΚΝΕ στην ΕΠΟΝ» και επικεντρώνεται στις αντιστασιακές οργανώσεις νεολαίας της Αριστεράς. Η συγγραφέας επιχειρεί μια λεπτομερή πανελλαδική αφήγηση της πολυκύμαντης πορείας και των κρίσιμων καμπών της ΕΠΟΝ. Το πέμπτο κεφάλαιο «Η Κομμουνιστική Νεολαία στη Δεκαετία του '30» ξεκινά με την προϊστορία των αριστερών αντιστασιακών οργανώσεων νέων, την Φιλειρηνική Ένωση Οργανώσεων Νέων (ΦΕΟΝ), το Αντιδιδακτορικό Μέτωπο Νέων, τις μεταξικές διώξεις και τους ανταγωνισμούς, έως την διάλυση της ΟΚΝΕ, οπότε έγινε δυνατός ο συντονισμός όλων των δυναμικών.

Οι «Πρώτες Αντιστασιακές Οργανώσεις Νέων», το έκτο κεφάλαιο, χαρτογραφεί τις ασυντόνιστες και ασύνδετες αντιστασιακές προσπάθειες του πρώτου καιρού της Κατοχής Καταγράφονται η Φιλική Εταιρεία Νέων, η Αλήθεια και το Ξύπνημα, αστικές οργανώσεις στελεχωμένες από φοιτητικό δυναμικό που έγραφαν και έριχναν χειρόγραφα τρικ με συνθήματα κατά του φασισμού και μιλούσαν για αντίσταση. Ακολουθούν η Φοιτητική Κομμουνιστική Οργάνωση, η Ένωση Νέων Αγωνιστών Ρούμελης (ΕΝΑΡ), ο Θεσσαλικός Ιερός Λόχος (ΘΙΛ) ιδρυτική οργάνωση της ΕΠΟΝ, η Παγκρήτιος Οργάνωσις Ελευθέρων Νέων (ΠΟΕΝ), άλλες οργανώσεις στην Κρήτη η Απελευθερωτική Οργάνωση Νέας Γενιάς στην Νάπολη, η Οργάνωση Ελευθέρων Νέων στην περιοχή Αγίου Νικολάου και η Εθνική Ένωση Νέων στο Ρέθυμνο, η Εθνική Πανηπειρωτική Οργάνωση Νεολαίας, και άλλες οργανώσεις: Η Ενιαία Λακωνική Οργάνωση Νέων, η Πανευριτανική Ένωση Αγωνιστών Νέων, η Νέα Γενιά στην Λευκάδα, η Νέα Φιλική Εταιρεία στην Καλαμάτα, ο Σύλλογος Φοιτητών Μεσσηνίας και η Παναρκαδική Οργάνωση Ελευθέρων Νέων, ενδεικτικές της αντιστασιακής ατμόσφαιρας που επικρατούσε.

Το έβδομο κεφάλαιο αφορά το «Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Νέων» (ΕΑΜΝ), την πρώτη οργάνωση νεολαίας της Αριστεράς στο πνεύμα της ενιαίας και διευρυμένης δράσης που ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του ΚΚΕ. Η ίδρυση και ο χαρακτήρας, η δραστηριότητα σε πεδίο του μαθητικού κινήματος με τα έντυπά του, ο στόχος επιβίωσης από την πείνα, η

εκπολιτιστική-ψυχαγωγική δραστηριότητα κατά της ηττοπάθειας και απαισιοδοξίας, οι φοιτητικές λέσχες, ο ακατάγραφος στην βιβλιογραφία εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας Νέων, το Εθνικό Συμβούλιο –συνεργασία προσωπικοτήτων του εκπαιδευτικού χώρου και φοιτητών–, η αρχικά μικρή απήχηση στα στρώματα νέων εργατών και υπαλλήλων, η εξάπλωση στην επαρχία εξετάζονται διεξοδικά. Όλα αυτά θα αποτελέσουν τα θεμέλια πάνω στα οποία θα κτιστεί το μαζικό αντιστασιακό κίνημα που η ΕΠΟΝ μπόρεσε να συντονίσει αποτελεσματικά.

Η «Λεύτερη Νέα» (ΛΝ) είναι το κεφάλαιο που ακολουθεί. Αφορά την μοναδική αμιγώς γυναικεία οργάνωση στην Αντίσταση, ιδρυμένη με πρωτοβουλία του ΚΚΕ. Από την ίδρυση και τον χαρακτήρα της οργάνωσης, περνάμε στην προσωπικότητα και δράση της Ηλέκτρας Αποστόλου που ταυτίστηκε με την ΛΝ, διαβάζουμε τον Ύμνο της για να καταλήξουμε στην πρόθυμη συγχώνευσή της με την ΕΠΟΝ.

Ερχόμαστε τώρα στο ένατο και τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου που τιτλοφορείται «Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων» και αναφέρεται στην ΕΠΟΝ. Αναπτύσσεται σε επτά υποκεφάλαια και διακλαδίζεται σε πολλές ενότητες και υποενότητες, αποτελώντας ένα βιβλίο από μόνο του, μιας και καλύπτει 183 σελίδες με 503 υποσημειώσεις. Η ΕΠΟΝ διακρίνεται ως φαινόμενο ιδιαίτερο γιατί μπόρεσε να απορροφήσει όλες τις νεανικές οργανώσεις αντίστασης αριστερής ιδεολογίας δημιουργώντας όχι ένα απλό αριθμητικό άθροισμα αλλά ένα ενδυναμωμένο σύνολο με νέα πρότυπα και νέα ταυτότητα. Η ίδρυση της ΕΠΟΝ περιγράφεται μέσα από την Δεύτερη Συνδιάσκεψη της ΟΚΝΕ, παρακολουθούνται τα τυπικά βήματα πριν από την ιδρυτική σύσκεψη, αναλύονται το ιδρυτικό και η ιδρυτική διακήρυξη και παρουσιάζεται η απλοποιημένη μορφή των θέσεών τους με τον «Δωδεκάλογο της Νεολαίας». Περιγράφονται ο ρυθμός και οι χρόνοι εξάπλωσης κατά γεωγραφικά τμήματα της Ελλάδας και η κατά μέρος δραστηριότητα της ΕΠΟΝ: Μακεδονία και Θράκη με ξεχωριστές αναφορές στον Οργανισμό Ψυχαγωγίας Υγείας Παιδιού, τα συσσίτια Χριστιανικής Κίνησης, και ζητήματα εκτόπισης των Εβραίων, έπονται η Ήπειρος και η Κέρκυρα, η Θεσσαλία και οι Σποράδες με υποενότητα για την εβραϊκή συμμετοχή στην ΕΠΟΝ Μαγνησίας, η Στερεά Ελλάδα, Κεφαλλονιά και Λευκάδα, η Βοιωτία και Εύβοια με μνεία για την εκεί εβραϊκή κοινότητα, η Αθήνα και ο Πειραιάς με περιγραφές από την στάση απέναντι στην πολι-

τική επιστράτευση 24 Φεβρουαρίου-5 Μαρτίου 1943, την κηδεία του Κωστή Παλαμά στις 28 Φεβρουαρίου 1943, τις κινητοποιήσεις για την επέτειο της 25ης Μαρτίου της ίδιας χρονιάς, την αντιτρομοκρατική κινητοποίηση της 25ης Ιουνίου, την κινητοποίηση κατά της επέκτασης της βουλγαρικής Κατοχής στις 22 Ιουλίου, διαδηλώσεις στην Αθήνα με θεαματικά αποτελέσματα. Αντίστοιχες διαδηλώσεις οργανώθηκαν και στον Πειραιά. Μελετάται η εξάπλωση και δράση στην Πελοπόννησο κι Ζάκυνθο με αναφορά στο θέμα διάσωσης των Εβραίων, την Κρήτη ανά περιοχές, τα Νησιά του Αιγαίου Λέσβος, Χίος, Λήμνος, Σάμος, τις Κυκλάδες και την Σύρο. Μεγάλο κεφάλαιο αποτελεί η πολιτιστική δραστηριότητα στην Κατοχή, δείχνεται η σύνδεση της πολιτιστικής πράξης με την Αντίσταση, με τις Γιορτές της Αντίστασης, με τα όρια ανάμεσα στο νόμιμο και στο παράνομο, και στην αντίληψη ότι η κουλτούρα δεν είναι προνόμιο αλλά αποτελεί ανοικτό κοινωνικό αγαθό. Η συγγραφέας επιμένει στον τομέα της του πολιτισμού, με τους νόμιμους πολιτιστικούς φορείς και τύπος της ΕΠΟΝ, τον Τύπος της ΕΠΟΝ και η *Νέα Γενιά*, ο Εκπολιτιστικός Όμιλος Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΕΟΠ) με τις δραστηριότητές του και το περιοδικό *Ξεκίνημα*, και τους άλλους πολιτιστικούς φορείς της ΕΠΟΝ, τον Φοιτητικό Συνεταιρισμό Χανίων, τον Φιλοτεχνικό Όμιλο Νέων Μυτιλήνης και τα *Λεσβιακά Γράμματα*, τα *Ηπειρωτικά Γράμματα* και οι εκδηλώσεις στα Γιάννενα, η πολιτιστική δραστηριότητα στον Πειραιά και την Καρδίτσα, το κουκλοθέατρο στην Αθήνα και την Ελεύθερη Ελλάδα, το θέατρο στην Θεσσαλία και Μακεδονία, πολιτιστικές δραστηριότητες τη εποχής της Αντίστασης που σταμάτησαν με την Απελευθέρωση και τον επόμενο βίαιο ένοπλο κύκλο που επακολούθησε.

Ο επίλογος συμπυκνωτικός, συμπερασματικός, μιλάει για την υπέρβαση της μιας

ολόκληρης γενιάς και ειδικότερα για τα κορίτσια της γενιάς αυτής που συναντήθηκαν με το πολεμικό και το πολεμικό.

Το βιβλίο περιλαμβάνει και ένθετο εξασέλιδο μαυρόασπρων ομαδικών φωτογραφιών των ετών 1943-1944 εικονίζει νέους και νέες της ΕΠΟΝ από όλη την Ελλάδα σε ομαδικές δράσεις: συνέδρια, συνδιασκέψεις, συνεδριάσεις, παρελάσεις, εκδηλώσεις της απελευθέρωσης.

Φτάνουμε στις πηγές και την βιβλιογραφία που κινήθηκαν πάνω σε δύο άξονες: στο φαινόμενο νεολαία και το φαινόμενο αντίσταση αλλά παρουσιάζονται ειδολογικά και κατά θέμα, ίσως τα θέματα να παρασπάνε: αρχεία και Τύπος –αποδελτιώθηκαν και μελετήθηκαν 400 έντυπα νεολαίας–, προφορικές μαρτυρίες –420 συνεντεύξεις–, «Κατοχή και Αντίσταση στην Ελλάδα» (αυτοτελή έργα και συλλογικοί τόμοι, άρθρα και ανακοινώσεις), «Ιστορία Νεολαίας», «Προφορική Ιστορία», «Ιστορία Γυναικών-Γυναίκες στην Αντίσταση», «Αντιστασιακές Οργανώσεις και Κόμματα», «Αντίσταση Διανοουμένων» (βιβλία, άρθρα και μαρτυρίες), «Αντιστασιακός Τύπος», «Μέση Ανατολή», «Φοιτητικό Κίνημα», Τοπική Διάσταση-Μαρτυρίες» κατά περιοχή (ημερολόγια, αναμνήσεις, χρονικά, τοπικές ιστορίες), «Περιοδικά για την Αντίσταση», «Μαρτυρίες για τη Γενοκτονία των Ελλήνων», Βιβλιογραφία για τη Γενοκτονία των Ελλήνων Εβραίων» και «Γαλλόφωνη Βιβλιογραφία για την Κατοχή, την Αντίσταση, τη Γενοκτονία των Εβραίων στην Ευρώπη». (σ. 523-545). Βιβλιογραφία εργαλειοκτικού τύπου.

Στην Βιβλιογραφία αποτυπώνονται οι κατευθύνσεις της αναζήτησης και παράλληλα καταρτίζουν μια μεγάλη βιβλιογραφία βάσης, όπου περιλαμβάνεται η περίπτωση του ελληνικού εβραϊκού στοιχείου. Το διαφορετικό πλήθος και η ποικιλία των πηγών καταδεικνύει ότι ήδη υπάρχει, δημιουργεί-

ται και αυξάνεται το ενδιαφέρον προς την σύγχρονη ελληνική ιστορία των ανθρώπων που ζουν έως σήμερα, που ήταν οι παππούδες και γιαγιάδες μας, που είναι οι γονείς μας. Κατά κάποιον τρόπο ότι οι φόβοι και οι αναστολές σταδιακά και σταθερά παραμερίζονται, υπερισχύει η ανάγκη να ακουστούν οι μικροϊστορίες, να κατατεθούν, να συμπληρώσουν μα και να αμφισβητήσουν η μια την άλλη, έτσι ώστε να χτιστεί, ξανά και ξανά η ιστορία.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν και οι προφορικές μαρτυρίες ως πηγές. Τέτοιες μαρτυρίες βρίσκονται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών συγκεντρωμένες από το ζεύγος Οκτάβ και Μέλπως Μερλιέ σε μια άλλη οδυνηρή περίπτωση του ελληνισμού, το 1922. Παρόλη την ανάπτυξη και ολοένα βελτίωση των οπτικοακουστικών και ηλεκτρονικών μέσων που είναι σε θέση να αποτυπώνει με ακρίβεια όχι μόνο την προσωπική διήγηση αλλά και συναισθήματα, όπως δηλώνονται από εκφράσεις του προσώπου και του σώματος, η προφορικότητα δεν αποτελεί ακόμα καταξιωμένη πηγή.

Ο τόμος κλείνει, όπως είναι φυσικό και δόκιμο, με ένα ευρετήριο κύριων ονομάτων (σ.547-556).

Εμπλουτισμό και νέο νόημα του ιστορικού αφηγήματος σε σχέση με την προηγούμενη θέαση της ιστορίας των πολέμων και της πολιτικής –εθνικής και διεθνούς– και της διπλωματίας, και αργότερα των αριθμών και της ποσοτικής προσέγγισης, έφερε η μελέτη της καθημερινότητας, των γυναικών και των έμφυλων σχέσεων, της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, των ταυτοτήτων και των γενεών, των ανθρώπινων αισθημάτων. Με την οπτική αυτή *Η ενηλικίωση μιας γενιάς*, μετά από πολλά χρόνια δουλειάς, φέρνει την ανανέωση που περιμένει η σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία. Απαντά και θέτει νέα ερωτήματα. Μια επίτευξη με όρους επιστημονικούς, και ένα ατομικό στοίχημα. Κερδισμένο.